

RÓZSA MÁRIA, tankönyvszerkesztő, közíró

Megjelent a *NÉPÚJSÁG*, 2015. május 28-i számában

Irodalmárok társalgása avagy Őszinte vallomások könyve

Farkas Jenő – Cvadratura cercului / A kör négyszögesítése/

Akár a ritkaságok boltjában, csodadolgokra akad olykor az ember. Esetleg kapja, esetleg felfedezi. Ahogy velem is történt. 25 évvel ezelőtt munkatársam, később jó barátom, elem tette legújabb könyvét. Érdeklődéssel veszem kézbe, rögtön izgalmasnak találom, pedig nem sikerkönyv vagy életrajz-regény, hanem érdekes tanulmány kötetnek felel meg, ún. irodalmi társalgás. A szerző, Farkas Jenő a Romániai rendszerváltozás pillanatában és az azt követő években Budapesten találkozott, emigrációban kereste fel, és sűrűn levelezett a jelenkori román irodalom négy jelentős képviselőjével, érdekes beszélgetéseket folytatott velük. Szerző még egyetemi éveiben és azt követően lapszerkesztő munkája idején, előbb a Ceauseşcu korszak szorongatásában, később, mint a román irodalom egyetemi tanára Budapesten, közelebbről megismerte I. Negoitescut, Stefan Augustin Doinaş, Nicolae Balotat és Corneliu Regmant, utóbbihoz családi kapcsolat is fűzte. Könyvében, amelynek címe is figyelemreméltó, a román irodalomtörténet érdekes epizódjáról, különleges és korszakos irányzatáról, a Nagyszebeni Irodalmi Körről van szó, mégpedig a Kör négy elindítójáról, híres Kiáltványának megfogalmazóiról. Érdekes beszélgetéseket folytat velük, amint az Összefoglalóban olvassuk, „*a második világháború utáni talán legjelentősebb román irodalmi esztétikai mozgalom képviselőivel.*” A csoportosulás 1943-ban szerveződött, a kolozsvári Ferdinand Tudományegyetem Nagyszebenbe költözött filozófia és bölcsész karán. Tanárjuk Lucian Blaga hatására német filozófiai ismereteket, európai esztétikai értékek szemléletét sajátították el, ezt tükrözte Kiáltványuk, amellyel a kortárs román irodalom legnagyobb tekintélyéhez, E. Lovinescuhoz fordultak. A háború után, 1945-ben, alighogy elkezdheték munkájukat, az új rendszer szocialista realizmust hirdető dogmába ütköztek. 1948-ban a Kör tagjaiként, a könyv beszélgető partnereit, I. Negoitescut, St. Augustin Doinaş és Nicolae Balotat börtönbüntetéssel sújtják, Corneliu Regmant eltiltják a közléstől. Mozgalmuk nem élhetett, nem működhetett tovább, azt az európai esztétikai értékeket képviselő tudást, amelyet vallottak, nem adhatták tovább tanítványaiknak, olvasóiknak. A román irodalmat a líceumi években több-kevesebb érdeklődéssel, de kötelezően tanuló idősebb nemzedék alig hallhatott róluk, de a rendszerváltás óta tanulják műveiket.

Az első beszélgetés ideje I. Negoitescuval és St. Augustin Doinaşsal Budapesten, 1990. március negyedikén, két héttel azelőtt van, hogy bekövetkeznének a marosvásárhelyi tragikus események. A Váci utcai Mercure hotelben, kellemes környezetben találkozik a valahai Kör két tagja, Negoitescu Németországi emigrációból, Stefan Augustin Doinaş Bukarestből meghívottként érkeznek egy nemzetközi konferenciára. Így és itt találkoznak hosszú évek után, Farkas Jenő kérdéseire válaszolva beszélgetnek, végre szabadon a bekövetkezett változásokról, erdélyi kötődésükről, nem kerül ki azt, hogy a román irodalomban az erdélyiség milyen közelségben van a magyar irodalom transzilván eszméivel, műveivel.

Negoitescu rendkívüli tehetségét, és páratlan lendülettel induló munkásságát börtönevei török meg (1961-1964). 1980-ban emigrál Németországba, ahol egyetemi előadásai, lapszerkesztői és rádiós tevékenysége mellett megírja *A román irodalom történetét* (1800-1945). Haláláig (1993) nem tér haza, bár mindvégig történésze és kritikusa marad az otthoni irodalmi életnek, átéli a nyomasztó, sorvasztó idők megszólalásait, a kitörő költői megnyilatkozásokat, ahogy barátja, Stefan Augustin Doinaş új verseit a gondolati költészetbe sorolja. Izgalmas vita is folyik beszélgetés közben, szóba

kerül a kortárs román irodalom, a próza és a költészet minden árnyalata, miközben fő téma „Mitteleuropa”, a közép-európaiság atmoszférája, a kolozsvári egyetem szellemisége, Erdély civilizációja, a három nép együttélése, jellemzői.

Az öncenzúra, a tudatalattiban kialakult elővigyázatosság, az inkább sejtetés, mint szókimondás, amely a szocializmus éveiben rányomta bélyegét az irodalmi életre. És mi történt azután? St. Augustin Doinaş érvel a jövőről, a beszélgetés summájának látszik, ahogy a jó kérdések mindig célravezetőek, a két nép egymásra utaltsága, a tiszta lelkiismeret egymás tekintetében. Negoitescu nyugat európai egyetemeken járva, az együttélés jelenségeit megtapasztalva, a Dél-Tiroli németiségre utal, arra a modellre, amely megoldást talált a civilizáció és az európaiság jegyében egy tartomány két népének békés életére. Mindaz érdekes jövőbelátás, amit akkor az Egyesült Európáról mond, amiért küzdeni, dolgozni kell itthon is. Egyenesen Dunai konföderációt emleget, az erdélyi hagyományokat említi. Felidézi az egykori Nagyszeben, Brassót, Segesvárt, a sokszínű, soknyelvű Erdélyt, három civilizáció létezését.

Nicolae Balotával (1925-1914), a szerző 1996januárban Épinay-sur-Seinben beszélget. Balota először Németországban vendégprofesszor, később a Tours-i Egyetemen tanít, a Szabad Európa rádió irodalmi adásainak munkatársa, élete és munkássága két szakaszt 1981 osztja meg. Balotát származása, munkássága, világnézete mindenképpen Erdélyhez köti, Mikszáth és Móricz jó ismerője, műveik román fordításaihoz ír előszót. Munkássága akár a román, akár a francia vagy a német irodalmat tekintve világirodalmi nagyságokról, jelenségekről szól. Mindeközben 1981-ben jelenik meg *Scritori maghiari din Romania* című, összefoglaló munkája a Kritérion kiadásában, magyarul Romániai magyar írók (1920-1980), a marosvásárhelyi Mentor Kiadó gondozásában. Amint elmondja, 1981-ben, távozása előtt ez volt utolsó megjelent munkája Romániában, ebben ír a transzilvanizmusról, az erdélyi irodalomban megjelenő eszmeáramlatról. A Franciaországi sajátos helyzetképre utal az akkori Korzikában, Bretagneban, a regionalizmus kérdéseire, a Romániát és Magyarországot érintő jövőképre. Mindaz, amit családjáról, származásáról, életéről és a sokféle szerzett tapasztalatiról elmond, megrendítő, őszinte megnyilatkozás, számunkra izgalmas olvasmány. Balota említett magyar vonatkozású műveiről úgy véli, ezekkel kötelességét teljesítette a magyar irodalom iránt.

A negyedik beszélgető partner, Cornel Regman (1919-1999), mindvégig itthon marad, irodalomtanár, kritikus, szerkesztő, hányja-veti a sors, de munkássága a kitartás, az irodalom iránti elkötelezettség példája. Egy Segesvár melletti szász, román lakosságú községből érkezik Kolozsvárra, Nagyszebenbe és ő lesz az, aki az Akadémiai Kiadó 19 kötetes Világirodalmi Lexikonjába száznál több címszót ír a román írókról és irodalomról. Az erdélyiség fogalmában ő a jó gazdálkodást, a jó gazda szellemiségét méltatja. 45 éves koráig alig közölhet, legfeljebb nyelvészeti kutató intézetben, irodalmi folyóiratnál dolgozik. 1999-ben *Opera Omnia* című művét az Írószövetség Nagydíjával tüntetik ki. A Kör tagjaival nem szűnik meg kapcsolata, levelezése, kutatómunkája, figyelme, kritikai munkássága kiterjed az emigráns román irodalomra, a magyarra is, a hazainak legjobb értékeit felismerő kritikusa.

Farkas Jenő könyve, az irodalmi társalgásban elhangzott vallomások, ígéretes szavak, négy erdélyi román író gondolatai, mérlegelése, minden szépítés nélküli véleményük 25 év vagy a későbbi, 90-es évek távlatából, valójában izgalmas olvasmány, annak is, aki nem ismeri behatóan a négy román író műveit.

A könyvet Bukarestben mutatták be, a Nagyszebeni irodalmi Kör történetéről tartott kollokvium keretében a múlt év végén. Számos magyar vonatkozása miatt is jelentős irodalomtörténeti és történeti dokumentum. A kör négyesítésére szerzőjének ezt az értékes munkáját Marta Petreu költő, kolozsvári egyetemi tanár, bevezetőjében elismeréssel méltatja.